

Wstęp	7
-------------	---

Kobieta w przestrzeni publicznej

Małgorzata Delimata-Proch

„Między koroną a wyborem serca, czyli o konflikcie obszaru polityki ze sferą emocjonalną na przykładzie Jadwigi Andegaweńskiej” Między dziewiętnastowieczną mitologizacją a demitologizacją postaci Jadwigi . . .	13
---	----

Michaela Hrubá

Cesta žen staršími českými dějinami a jejich obraz v historiografii (Otázka rané emancipace žen v městské společnosti v 16. století)	23
---	----

Małdalena Wilczek-Karczewska

Dobroczynność szlachcianek wielkopolskich w świetle siedemnastowiecznych testamentów	49
---	----

Agnieszka Słaby

Szlachcianki na politycznej scenie czasów saskich – polityka czy obrona interesów domowych?	71
--	----

Katarzyna Grysińska-Jarmuła

Kobiety w życiu Bogdana Hutten-Czapskiego. Ich miejsce i rola	85
---	----

Marek Sass

Teresa z Plater-Zyberków Górską (1898-1990). Szkic do portretu kobiety (samo)dzielnej	101
--	-----

Włodzimierz Jastrzębski

Obraz życia zachodniopruskich kobiet na podstawie leksykonu Hugo Rasmusa z 1984 roku	121
---	-----

Między przynależnością a wykluczeniem

Julia Kupidura

„Tylko nie ten gender!”. Kryterium kulturowej tożsamości płci w warsztacie badawczym historyka	129
---	-----

Joanna Staśkiewicz

Kwestia gender w Kościele katolickim w Polsce	141
---	-----

Monika Opiola-Cegielka	
Przegląd strategii polityczno-społecznych sprzyjających wykluczeniu społecznemu kobiet w Polsce w XIX wieku i w latach 1919-1939	155
Piotr Goldyn	
Ulżyć doli kobiety. Działalność resocjalizacyjna siostry Luitbirgi Janiszewskiej wobec prostytutek w Poznaniu (1929-1940)	167
Andrzej Purat	
Życie więźniarek w Polsce międzywojennej	185
Jacek Biskupski	
Jakość życia kobiet uzależnionych od alkoholu	207
Ada Klimeczak	
Ekofeminizm jako współczesny wariant filozofii ekologii	219
Ewa Baniecka	
Mapa współczesnej kobiecości – próba zarysu	235

Kobieta w sztuce

Dorota Gorzelany	
Świat kobiety malowany ręką mężczyzny – obraz życia kobiet w greckim malarstwie wazowym	251
Barbara Maria Gawęka	
Przedstawienia św. Tekli w regionie świętokrzyskim	269
Urszula Kozakowska-Zaucha	
Olga Boznańska – walka o samodzielność	283
Kamila Kludkiewicz	
Czy kolekcja dzieł sztuki mogła być atrybutem kobiecości? Wybrane aspekty kolekcjonerstwa kobiet w drugiej połowie XIX wieku	297
Aleksandra Kłaput-Wiśniewska	
Kompozytorki w polskiej kulturze muzycznej XX i XXI wieku	315
Noty o autorach	329

Wstęp

Seria wydawnicza *Historie nieobojętne*, której pierwszy tom oddajemy w ręce czytelnika, ma na celu zebranie opracowań dotyczących wszystkich tych tematów społecznych, które aktualnie należą do najżywiej dyskutowanych i nie pozostawiają czytelnika obojętnym. W centrum rozważań autorów jest człowiek z jego twórczością, interakcjami i relacjami.

W każdej z minionych epok natura kobieca, z jej wadami i zaletami, była przedmiotem zainteresowania filozofów, moralizatorów, pedagogów, poetów. Najczęściej uważano kobietę za istotę słabą, niezdolną do samodzielnego myślenia czy podejmowania decyzji, potrzebującą wsparcia silnego mężczyzny. Jej pozycja społeczna ograniczana była do roli córki, żony, matki. Giulia Sissa napisał „natura kobiet jest niedoskonała z natury. Dotykamy ostatecznej przyczyny tych wad, które gromadzą się w ciele kobiety. Sama kobieta jest defektem”¹.

Zachodzące przemiany społeczne, gospodarcze, a przede wszystkim mentalne nie pozostawiały niewiast na uboczu. Stopniowo zaczęto dostrzegać potrzebę zmiany w postrzeganiu kobiety; nadaniu jej nowych ról. Zaczęto debatować nad możliwością dopuszczenia niewiast do edukacji, zmiany ich sytuacji prawnej i materialnej. Zagadnienia te stały się przedmiotem zainteresowania przedstawicieli wielu dziedzin nauki.

¹ G. Sissa, *Philosophies du genre*, [w:] G. Duby, M. Perrot, *Histoire des femmes en Occident*, Paris 1991, s. 85.

Badania nad problematyką kobiecą zaowocowały szeregiem interesujących monografii, zbiorów studiów i syntez. Przegląd badań nad miejscem kobiety w rodzinie, gospodarce czy polityce przeprowadzili m.in. Cezary Kukło, Andrzej Karpiński, Maria Bogucka, Anna Żarnowska i Andrzej Szwarz². W ostatnich latach odbyło się także wiele sesji naukowych, które pozwoliły na przewartościowanie sądów i opinii na temat kobiet, poznanie ich historii, aktywności w różnych aspektach, uzupełnienie stanu wiedzy.

Książka *Wnuczki Pandory. Kobieta w społeczeństwie od starożytności do współczesności* jest efektem dalszych debat nad historią, rolą i postrzeganiem kobiet w różnych okresach historycznych, w różnych dziedzinach życia. W rozważaniach tych wzięli udział przedstawiciele różnych dyscyplin naukowych, m.in. historii, historii sztuki, filozofii, antropologii, socjologii, kulturoznawstwa, literaturoznawstwa. Ramy chronologiczne tomu są niezwykle szerokie i obejmują refleksje od średniowiecza, aż po czasy współczesne. Nie brak przy tym szkiców o charakterze przekrojowym.

Niniejszy tom został podzielony na trzy części. W pierwszej z nich *Kobieta w przestrzeni publicznej* przedstawiono zagadnienia związane z aktywnością kobiet w świecie polityki, dyplomacji, ale w tzw. sferze społecznej. Część tę otwiera tekst Małgorzaty Delimaty-Proch, która zajęła się wykreowanym w wieku XIX wizerunkiem Jadwigi Andegaweńskiej. Autorka poddała interpretacji recenzje dramatów A. Przeździeckiego oraz J. Szujskiego dotyczących królowej Polski Jadwigi w kontekście procesu demitologizacji. W kolejnym tekście problematykę emancypacji kobiet w szesnastowiecznym społeczeństwie miejskim przedstawiła Michaela Hrubá. Z kolei Magdalena Wilczek-Karczewska omówiła dobroczynność szlachcianek wielkopolskich w świetle siedemnastowiecznych testamentów, zaś rolę szlachcianek polskich na scenie politycznej w dobie panowania Sasów w Polsce zaprezentowała Agnieszka Słaby, która starała się wskazać, czy faktycznie chodziło o politykę, czy też może po prostu o obronę interesów domowych i rodzinnych. Znaczenie kobiet w życiu Bogdana Hutten-Czapskiego opisała Katarzyna Grysińska-Jarmuła. Autorka dowo-

² C. Kukło, *Kobieta samotna w społeczeństwie miejskim u schyłku Rzeczypospolitej szlacheckiej. Studium demograficzno-społeczne*, Białystok 1998; A. Karpiński, *Kobieta w mieście polskim w drugiej połowie XVI i w XVII w.*, Warszawa 1995; M. Bogucka, *Gorsza pleć. Kobieta w dziejach Europy od antyku po wiek XXI*, Warszawa 2005; *Kobieta i praca: wiek XIX i XX. Zbiór studiów*, red. A. Żarnowskiej i A. Szwarz, Warszawa 2000 oraz inne prace wspomnianych Autorów.

dziła, iż w przypadku człowieka prowadzącego tak aktywny tryb życia, zarówno na płaszczyźnie politycznej, dyplomatycznej, wojskowej, a zwłaszcza towarzyskiej kobiety począwszy od rodzonej matki, niańki, poprzez żony, siostry, córki prominentnych osób odgrywały ogromną, czasami wręcz kluczową rolę. Losy kobiety aktywnie kreującej codzienność oraz odważnie mierzącej się z niespodziewanymi wyzwaniem losu przedstawił Marek Sass, opierając się na wspomnieniach Teresy z Plater-Zyberków Górskiej, żony Jana Górskiego, właściciela majątku ziemskiego Kamienica w powiecie tucholskim na Pomorzu Gdańskim. Tę część książki zamyka tekst Włodzimierza Jastrzębskiego, który dokonał analizy sylwetek kobiet przedstawionych w pracy Hugo Rasmusa *Obrazki z życia zachodniopruskich kobiet w przeszłości i teraźniejszości*, wskazując m.in. na czynniki, które decydowały o tym, iż dana niewiasta „przechodziła do historii”.

W części drugiej *Między przynależnością a wykluczeniem* czytelnik znajdzie osiem szkiców poświęconych szerokokorozumianej problematyce wykluczenia w różnych okresach. Przeglądu strategii polityczno-społecznych sprzyjających wykluczeniu społecznemu kobiet w Polsce w XIX wieku i w latach 1919-1939 dokonała Monika Opioła-Cegiełka. Julia Kupidura i Joanna Staśkiewicz zajęły się problematyką *gender*. Pierwsza z nich omówiła zagadnienie kryterium kulturowej tożsamości płci w warsztacie badawczym historyka, druga przedstawiła wspomnianą tematykę w Kościele katolickim w Polsce w formie dyskursu feministycznego i teologicznego na temat katolicko-narodowych konstrukcji płci. Z kolei Piotr Gołdyn ukazał działalność resocjalizacyjną siostry Ludbergi Janiszewskiej wobec prostytutek w Poznaniu, Andrzej Purat scharakteryzował życie więźniarek w Polsce w okresie dwudziestolecia międzywojennego, zaś Jacek Biskupski podjął próbę odpowiedzi na pytanie o jakość życia kobiet uzależnionych od alkoholu. Ada Kilmczak wprowadza czytelnika w tematykę ekofeminizmu, wyjaśniając m.in. źródła pochodzenia terminu oraz jego współczesne rozumienie. Część tę zamykają rozważania Ewy Banieckiej na temat mapy współczesnej kobiecości. Autorka podjęła próbę diagnozy sytuacji kobiet w obliczu przemian cywilizacyjnych czasów najnowszych, a także próbę odpowiedzi na pytanie, dlaczego kołyska, jako jeden z atrybutów i/lub symboli współczesnej kobiecości, jest w dzisiejszych czasach tak często pusta.

W części trzeciej prezentowanej książki *Kobieta w sztuce* umieszczono szkice, w których omówione zostały zagadnienia związane z kobietą

jako twórcą i obiektem sztuki i kultury. Dorota Gorzelany na podstawie wizerunków i scen umieszczanych na ateńskim malarstwie wazowym z VI i V w. p.n.e. wskazała na miejsce i rolę kobiet w tamtejszej społeczności i kulturze. Z kolei przedstawienia św. Tekli, jednej z najczęściej przywoływanych w przeszłości orędowniczek w regionie świętokrzyskim scharakteryzowała Barbara Maria Gawęcka. Życie malarki Olgi Boznańskiej przedmiotem swojego zainteresowania uczyniła Urszula Kozakowska-Zaucha. Autorka starała się skupić przede wszystkim na jej pragnieniach w byciu dobrym artystą i walce o niezależność i szukaniu własnego *ego*, miejsca dla siebie – dla kobiety-artystki w tym zdominowanym przez mężczyzn świecie. Kolejna z autorek Kamila Kłudkiewicz podjęła próbę odpowiedzi na pytanie, czy zbiory kolekcjonerek dzieł sztuki z II drugiej połowy XIX wieku, będące z całą pewnością symbolem wysokiego statusu społecznego, mogły być również wyrazem ich emancypacji, samodzielności i wolności, a także czy można je uznać za atrybut kobiecości? Na zakończenie Aleksandra Kłaput-Wiśniewska dokonała charakterystyki miejsca i roli kobiet-kompozytorek w polskiej kulturze muzycznej. Autorka skupiła się na trzech zasadniczych obszarach znaczącej działalności kobiet: twórczości kompozytorskiej w wielu stylach i nurtach, działalności pedagogicznej oraz promocji nowej muzyki polskiej i działalności organizacyjnej w kraju i za granicą.

Redaktorki tomu pragną podziękować prof. dr. hab. Andrzejowi Klonderowi za pomoc i cenne wskazówki.